

Pojam svijeta i metodologija nove znanosti¹

Marija Selak

Filozofki fakultet Sveučilišta u Zagrebu

Sažetak

U analizi duhovne situacije vremena i proučavanju znakova dolaska nove epohe može se uočiti ponovna potreba za uspostavom cjeline. Stoga bi pojam svijeta, kao obuhvatni pojam, trebao biti temeljni pojam nove epohe. Prilikom potrage za savremenim mišljenjem koje već uzima pojam svijeta kao centralni pojam, integrativna bioetika nametnula se kao mogući odgovor te je time postala znakom nastupanja nove epohe.

Ključne riječi: bioetika, integrativna bioetika, znanje, odgovornost, svijet

Pojava bioetike kao kraj dominacije tehno-znanstvenog pristupa svijetu

Napredak u znanosti i tehnici te s njim povezane moralne nedoumice doveli su do konkretnih demonstracija i akcija (antinuklearni pokret, zatim razni ekološki pokreti i dr.) iz kojih su proizašli zahtjevi građana za utjecajem u sferi zdravstva, što se

---

¹ Ovaj rad dio je doktorskog rada Marije Selak pod nazivom *Ljudska priroda i nova epoha*, koji je odbranjen na Filozofskom fakultetu u Zagrebu, 11. juna 2013.

može smatrati prapočetkom bioetike. Naime, bioetika se nije formirala unutar znanosti kao znanstvena disciplina, već je proizišla iz društvenih pokreta. Njezin “službeni” nastanak najčešće se povezuje s osnivanjem prvog etičkog komiteta 1962. godine u Seattleu (SAD), gdje je stavljanje u funkciju novog aparata za dijalizu bubrega otvorilo pitanje ko treba imati prednost prilikom liječenja. Budući da nije bila riječ o isključivo tehničkoj odluci, osnovan je etički komitet, kasnije prozvan “Božijim komitetom”, u čijem su se sastavu od ukupno devet članova nalazila samo dva ljekara. Nakon njegova osnivanja dolazi do ubrzanog razvoja bioetičke institucionalizacije, znanstveno-stručnih rasprava i bioetičkog senzibiliteta.² Razvoj bioetičkog senzibiliteta možemo pratiti u medijima u smislu iskazivanja pojačane osjetljivosti za bioetičke teme, od egzistencije čovjeka i drugih živih bića, preko ljudskog zdravlja pa do brige za prirodu i život u cjelini.

Donedavno se smatralo da je prvi teorijski koncept bioetike nastao početkom sedamdesetih godina prošlog stoljeća kada ga je formirao američki znanstvenik Van Rensselaer Potter u svojim dvama člancima, a zatim i u knjizi *Bioetika: most prema budućnosti*. Potter je u navedenoj knjizi iznio svoju bioetičku poziciju koju je nazvao “mostovnom bioetikom” (*bridge bioethics*). On je izrazio skepsu prema modernim znanostima i kritizirao njihovu specijalizaciju te je htio utemeljiti novu znanost o preživljavanju u kojoj bi jaz između prirodnih i društvenih znanosti bio prevladan, odnosno u koju bi se uključili elementi društvenih i humanističkih znanosti. Ta nova znanost trebala je započeti novom vrstom etike, bioetikom. Nakon ovog “teorijskog ustanovljavanja” uslijedilo je prihvaćanje bioetike na Univerzitetu Georgetown te daljnje etabliranje u bioetičkim komitetima, bioetičkim savjetodavnim tijelima, bioetičkim skupovima, zatim izdavanje *Enciklopedije bioetike* (prvo izdanje izašlo je 1978. godine) itd.

Najnovija istraživanja nastanak bioetike premještaju u evropski kontekst i vežu uz ime njemačkog teologa i pastora Fritza Jahra. Naime, Hans-Martin Sass otkrio je da je Fritz Jahr već 1927. godine u časopisu *Kosmos* uveo naziv “bioethik”, ali i razradio koncept bioetike koji je blizak sadašnjem konceptu integrativne bioetike i može se smatrati njezinom pretečom. Otkriće iz decembra 2012. godine pokazuje da je

² Up. s Ivana Zagorac, Hrvoje Jurić: “Bioetika u Hrvatskoj”, *Filozofska istraživanja*, III (3/2008), str. 601–611.

u članku “Wissenschaft vom Leben und Sittenlehre”, objavljenom 15. decembra 1926. godine, Jahr formulirao bioetički imperativ, imenovao bioetiku i definirao njezin koncept. Time je povijest evropske bioetike postala jednu godinu starija.³

U pogledu definiranja što je tačno bioetika i koje problemsko polje obuhvaća, situacija nije nimalo jednostavna. Naime, ne postoji jedna definicija bioetike.⁴ Od njezinih početaka prisutne su brojne rasprave i neslaganja oko toga što ona jeste i što bi trebala biti. U prvu grupu autora⁵ spadaju oni koji bioetiku vežu uz problematiku kliničke prakse. Takvo shvaćanje možemo nazvati užim, humano-biomedicinskim shvaćanjem. U drugu grupu spadaju oni autori koji smatraju da bioetika obuhvaća pitanja koja se ne tiču samo kliničko-medicinske prakse, već i globalno-ekoloških pitanja.⁶ U slučaju ove grupe autora sporna je činjenica da oni bioetiku smatraju subdisciplinom filozofijske etike, odnosno jednom granom primijenjene etike, što ona zapravo nije.⁷

“Bioetika je otvoreno područje susreta i dijaloga različitih znanosti i djelatnosti, te različitih pristupa i pogleda na svijet, koji se okupljaju radi artikuliranja, diskutiranja i rješavanja etičkih pitanja vezanih za život, za život u cjelini i u svakom od dijelova te cjeline, za život u svim njegovim oblicima, stupnjevima, fazama i pojavnostima.”⁸

Ova definicija podrazumijeva međuovisnost unutar svijeta živog, a njezine su glavne karakteristike multidisciplinarnost, interdisciplinarnost, transdisciplinarnost, pluriperspektivnost i integrativnost. Pluriperspektivnost označava dijalog između znanstvenih i neznanstvenih perspektiva (kulturnih, religijskih i političkih). Integrativnost podrazumijeva postizanje platforme koja okuplja različita stajališta u jedinstveni bioetički pogled s ciljem pružanja orijentacije u bioetičkim sumnjama

³ Up. Iva Rinčić, Amir Muzur, *Fritz Jahr i rađanje europske bioetike*, Pergamena, Zagreb, 2012, str. 141. U tom smislu Rinčić i Muzur u svojoj knjizi govore o Van Rensselaera Potteru i drugom rođenju bioetike.

⁴ Up. Hrvoje Jurić, “Uporišta za integrativnu bioetiku u djelu Van Rensselaera Pottera”, u: Valjan, Velimir (ur.), *Integrativna bioetika i izazovi suvremene civilizacije*, Bioetičko društvo u BiH, Sarajevo, 2007, str. 77–99.

⁵ Daniel Challan, Tom Beauchamp i James Childress, Peter Singer i Helga Kuhse itd.

⁶ Otfried Höffe, Christoph Rehmann-Suttera, Ludwig Siep itd.

⁷ Ibid., str. 83.

⁸ Ibid.

današnjice. Upravo se inovativnost integrativne bioetike krije u tome što, za razliku od perspektivnog redukcionizma i monoperspektivnosti moderne znanosti, ona objedinjuje tri skupine perspektiva: znanstvene (koje pripadaju empirijskim i znanstvenim disciplinama), normativne (etika kao filozofska disciplina i druge discipline unutar filozofije i teologije) i kulturne (društveni pokreti, mediji, umjetnička ostvarenja...).⁹ U tom smislu, možemo razlikovati tri razvojne faze povijesti bioetike. Prva je razvojna faza nove medicinske etike koju karakterizira principalizam (zdravstveno i biomedicinsko polje), druga je faza globalne bioetike u kojoj prevladava etički pluralizam i znanstvena interdisciplinarnost, a predmetno polje postaje život u cjelini, dok je treća faza integrativne bioetike koju označava pluriperspektivna metodologija, a polje istraživanja produbljuje se i na filozofsko-povijesnu dimenziju.¹⁰ Ukoliko želimo rasvijetliti filozofsko-povijesnu dimenziju koja se odnosi na proces prelamanja epoha, potrebno je razotkriti koje su paradigme znanja, kao nosioci smisla epohe, u njoj već sadržane i zašto su one nužno nepomirljive. U sadašnjoj epohi možemo suprotstaviti dvije paradigme znanja, shvaćanje znanja kao moći i shvaćanje znanja kao odgovornosti. Njihovo trenutno supostojanje otkriva sadašnje razdoblje kao razdoblje prelamanja epoha, dok je ustanovljavanje karaktera i dubine njihove nepomirljivosti put prema uspostavljanju nove epohe.

Naime, novovjekovna paradigma shvaćanja znanja kao moći prevodi čovjeka u aparat u kojem on postaje nikad bliži drugom čovjeku i nikad skladniji s njim (industrijska postrojenja ili internetska tehnologija), ali nikad atomiziraniji i udaljeniji od njega u bitnom smislu sukreiranja znanja, a samim time i epohe. S druge strane, shvaćanje znanja kao odgovornosti nameće zajedničko stvaranje znanja jer uključuje drugog i brigu za njega (čovjeka, prirodu i neljudska živa bića). Jeremy Rifkin tako tvrdi da će novo "biotehnoško stoljeće" pripasti onima koji biologiju vide kao proces, a gene, organizam, eko-sistem i biosferu kao "super organizam, pri čemu zdravlje svakoga njegovoga dijela zavisi o

---

⁹ Ibid.

¹⁰ Ante Čović, "Pojmovna razgraničenja: moral, etika, medicinska etika, bioetika, integrativna bioetika", Ante Čović, Marija Radonić (ur.), *Bioetika i dijete. Moralne dileme u pedijatriji*, Pergamena, Hrvatsko društvo za preventivnu i socijalnu pedijatriju, Zagreb, 2011, str. 21.

zdravlju i dobrobiti čitavog sustava.”¹¹ Stoga bi genetički inženjeri mogli izgubiti pred ekolozima.

Građenje svijeta kao moguća metodologija nove znanosti

Pišući o duhovnoj situaciji vremena, Karl Jaspers uočava kako se čovjek više ne želi prilagođavati svijetu. On bitak više ne vidi u transcendenciji, niti svijet osjeća svojim i trajnim, već ga želi mijenjati. Porijeklo sadašnjeg stanja nalazi se u nezaustavljivoj racionalnosti, zbog koje se opstanak sveo na izračunljivost i tehničko ovladavanje. Svijet postaje faktička zbilja u vremenu, on se potvrđuje u zbilji, a ne izvan nje, dok je zapadni čovjek racionalni *samobitak* koji njome pokušava ovladati. Time što je “svjestan svojega ljudskog bitka u nekoj povijesno određenoj situaciji”, čovjek je izgubio svoje mjesto u svijetu.¹² Naime, svijet je prije bio ravnodušan i nepovijestan (kao plan spasenja), a tek kasnije doživio se kao imanentno kretanje. Svijest o tom kretanju u sebi sadrži dvostrukost. S jedne strane, čovjek se usmjerava na svijet koji može promijeniti, jer se on više ne doživljava kao konačan, te traži savršenstvo, što dovodi do toga da uviđa koliko je skućena njegova moć u odnosu na mogućnosti. S druge strane, kretanje svijeta postaje upitnim jer se zbog želje za promjenom ono ne prihvaća takvim kakvo jeste. To čovjeka dovodi do osjećaja nemoći zato što on “zna da je vezan uz tijek stvari za koji je vjerovao da njime može upravljati.”¹³

Ako individualiziranje i atomiziranje modernog doba zadobije ontološku artikulaciju, riječ je o metafizičkoj slici svijeta i čovjeka u njihovoj zatvorenosti i svedenosti na faktičnost, gdje se znanje razumije kao moć, a spoznaja je tehnicizirana i upotrijebljena kao način ovladavanja. U tom smislu, pojmu bitka, kao temeljnom pojmu klasične metafizike koji na ovome mjestu služi kao metafora za reduciranost istine na tehno-znanstveno spoznatljivo, suprotstavlja se pojam svijeta kao pojam kojim se u filozofiji pokušava dohvatiti cjelina i otvorenost na osnovu odgovornosti onoga koji taj svijet uspostavlja, ali i o njemu ovisi. Tek s povratkom svijeta, ne samo kao vanjske, nego i kao unutarnje

¹¹ Jeremy Rifkin, *Biotehnološko stoljeće*, Naklada Jesenski i Turk, Hrvatsko sociološko društvo, Zagreb, 1999, str. 284.

¹² Karl Jaspers, *Duhovna situacija vremena*, Matica hrvatska, Zagreb, 1998, str. 5.

¹³ *Ibid.*, str. 7.

kategorije, tek s osvještavanjem vezanosti za njega kao podloge na kojoj se uspostavlja spoznajna relacija, čovjek će moći povratiti svoje izgubljeno mjesto u njemu.

Metodologija znanosti koja će razviti novi pristup svijetu mora se zasnivati na građenju u kojem je čovjek istovremeno graditelj i građevni materijal. Razlika između građenja kao metodologije nove znanosti i razaranja koje mu se suprotstavlja kao pozadina metodologije stare znanosti polazi od dviju činjenica: prva je da moderna znanost ili reducira postojeće (prodire do njegove egzaktne biti) ili podrazumijeva da može stvoriti novo ni iz čega ("stvoriteljska" uloga čovjeka), čime odvaja čovjeka od prirode po sebi. Građenje, s druge strane, osvještava vezanost čovjeka i svijeta, iz čega proizlazi sustvoriteljska odgovornost onoga koji gradi. Također, uvažavanjem prirode po sebi kao preduvjeta mogućnosti uspostave čovjeka i njegova svijeta, čovjek se paralelno pozicionira i kao građevni materijal. Pitanje koje se na ovome mjestu otvara jeste odgovara li metodologija razvijena u okviru integrativne bioetike takvom izazovu i može li ona stoga zadobiti naziv filozofije svijeta.

Postepeno je bioetika od predmeta medicinske etike i metode principalizma proširila svoje djelovanje prema drugim živim bićima, čemu je odgovarao etički pluralizam i interdisciplinarnost, da bi u konačnici pristupila životu u cjelini pluriperspektivističkom metodologijom kojom se kreira orijentacijsko integrativno mišljenje. Integrativno mišljenje, koje je metodološka inovacija integrativne bioetike, razvilo se kao otpor prema hijerarhizaciji istine i znanja, odnosno kao otpor prema isključivosti znanstvene spoznaje svijeta. Naime, kriza znanosti ne nalazi se u granici njezinih umijeća, nego u svijesti o njihovu smislu, a ono što krizu čini razumljivom nije razvoj znanosti, nego čovjek kojeg pogađa ta znanstvena situacija.¹⁴ Kako je bioetika proizišla iz živog svijeta, iz "mase" kao reakcija na istinu koja nastaje u sažetom, umjetnom svijetu laboratorija, njezina se pojava može razumjeti kao znak "pogođenosti" čovjeka znanstvenom slikom svijeta, a njezin daljnji razvitak i artikulacija u okviru integrativne bioetike kao znak kraja dominacije isključivo znanstvenog pokušaja dohvaćanje svijeta. Integrativno mišljenje, koje je u bioetičkom misaonom horizontu razvijeno do nove paradigme znanja, poprima kosmološki (u smislu tradicionalne kosmologije)

---

¹⁴ Up. *Duhovna situacija vremena*, str. 141.

karakter, prvenstveno u smislu odmaka od antropocentričke tradicije moderne filozofije. Tako se čovjek u okviru integrativnog mišljenja razumije i pozicionira samo u supostojanju. Iz navedenog proizlazi bioetički senzibilitet vidljiv u brizi za neljudska živa bića i za opće uvjete očuvanja života. S druge strane, apostrofiranjem odgovornosti prema životu u cjelini, koja proizlazi iz čovjekove sustvoriteljske uloge, integrativna bioetika otvara se prema povijesnom mišljenju.

Građenje svijeta u okviru integrativne bioetike suprotstavlja se tehno-znanstvenom dohvaćanju svijeta kao spoznajnog predmeta u hijerarhiji postojećeg, koji karakterizira zatvorenost, sažimanje, homonimija, razaranje, individualizam i moć kao napuštanje odgovornosti. U tom smislu, s jedne strane stoji znanje o ovladavanju prirodom i društvom, a s druge znanje o orijentiranju u prirodi i društvu u kojem jednakopravno sudjeluju znanstvene i neznantstvene perspektive, tvoreći smislaonu istinu kao heteronomnu cjelinu. Svijet mišljen u okviru integrativne bioetike podrazumijeva odgovornost koja proizlazi iz razumijevanja svijeta kao spoznajne podloge i čovjekova obitavališta. S druge strane, uvažavanjem prirode po sebi, kosmološki “ekološki obzir” uvjetuje i zaokružuje novu “sliku svijeta”. Takav pojam svijeta karakterizira obuhvatnost koja proizlazi iz objedinjavanja prirode po sebi i ljudskog svijeta kao čovjekova proizvoda (i obrnuto). Time pojam svijeta kao pretpostavka razumijevanja istine kao cjeline postaje temeljnim pojmom nove epohe, a razvitak integrativne bioetike znakom njezina nastupanja.

Literatura:

- Berdjajev, Nikolaj Aleksandrovič (2007): *Sudbina čovjeka u suvremenom svijetu: za razumijevanje naše epohe*, Verbum, Split.
- Brujić, Branka (1987): “Filozofija u povijesnom svjetovanju svijeta”, *Filozofska istraživanja*, 20 (1/1987), str. 123–137.
- Čović, Ante (2011): “Pojmovna razgraničenja: moral, etika, medicinska etika, bioetika, integrativna bioetika”, u: Ante Čović, Marija Radonić (ur.), *Bioetika i dijete. Moralne dileme u pedijatriji*, Pergamena, Hrvatsko društvo za preventivnu i socijalnu pedijatriju, Zagreb, str. 11–24.
- Jaspers, Karl (1998): *Duhovna situacija vremena*, Matica hrvatska, Zagreb.
- Jonas, Hans (1990): *Princip odgovornost. Pokušaj jedne etike za tehnološku civilizaciju*, Veselin Masleša, Sarajevo.

- Jurić, Hrvoje (2007): “Uporišta za integrativnu bioetiku u djelu Van Rensselaera Pottera”, u: Valjan, Velimir (ur.), *Integrativna bioetika i izazovi suvremene civilizacije*, Bioetičko društvo u BiH, Sarajevo, str. 77–99.
- Löwith, Karl (1990): *Svjetska povijest i događanje spasa*: August Cesarec, Zagreb i Svjetlost, Sarajevo.
- Rifkin Jeremy (1999): *Biotehnološko stoljeće*, Naklada Jesenski i Turk, Hrvatsko sociološko društvo, Zagreb.
- Rinčić, Iva; Muzur, Amir (2012): *Fritz Jahr i rađanje europske bioetike*, Pergamena, Zagreb.
- Šarčević, Abdulah (2005): *Filozofija i etika. Suvremena fenomenologija svijeta života. Kritika filozofije povijesti i metafizike zapada*, Svjetlost i Bemust, Sarajevo.
- Zagorac, Ivana; Jurić, Hrvoje (2008): “Bioetika u Hrvatskoj”, *Filozofska istraživanja*, III (3/2008), str. 601–611.

The concept of the world and methodology of a new science*

Summary

In the analysis of the spiritual situation of our time and observation of the signs of a new epoch, we can notice the need for wholeness. Therefore, we have concluded that the notion of the world as a comprehensive notion should be the basic notion in the new epoch. In investigation of a contemporary approach which already takes the notion of the world as a main notion, integrative bioethics appeared as a possible answer and, by that, also as a sign of the new epoch.

Key words: bioethics, integrative bioethics, knowledge, responsibility, world

---

* This paper is a part of the doctoral thesis by Marija Selak entitled *Human nature and a new epoch*, defended at Faculty of Philosophy of Zagreb on June 11, 2013.